तुतात पु० मीमांसकभेदे । तेन प्रोक्तं ठक् । तौतातिक तत्प्रोक्तमीमांसादर्शने । तन्मतञ्च दिङ्मात्रम् अर्हच्छब्दे ३८० पृ० दर्शितम् । "नैवाश्रावि गुरोर्मतं न विदितं तौतातिकं दर्शनम्" सा० द० ।

तुतुर्वणि पु० तूर्णोर्वनिर्भजनमस्य वेदे पृषो० । १तूर्णभजने । "यज्ञायज्ञायः समानां तुतुर्वणिः" ऋ०१।१६।१ "तुतुर्वणिः त्वरमाणः संभजमानः" भा० । [त्यत्-त ।

तुत्थ स्तुतौ अद० चु० उभ० सक० सेट् । तुत्थयति ते अतुतु-

तुथ पु० तुद-थक् । १ग्रावणि उणा० । २अग्नौ संक्षिप्तसा० । (तुंते) ३अञ्जनभेदे न० । ४नील्याम्, ५सूक्ष्मैलायाञ्च स्त्री हेमच० । स्वार्थे क । तत्रार्थे । रसनाञ्जनस्य गुणादिकं भावप्र० उक्तं यथा

"तुत्थं ताम्रोपधातुर्हि किञ्चित्ताम्रेण तद्भवेत् । किञ्चित्ताम्रगुणं तस्मात् वक्ष्यमाणगुणञ्च तत् । तुत्थकं कटुकं क्षारं कषायं वामकं लघु । लेखनं भेदनं शीतं चक्षुष्यं कफपित्तहृत् । विषाश्मकुष्ठकण्डूघ्नं खर्परञ्चापि तद्गुणम्" भावप्र० अस्य शोधनम् "विष्ठायां मर्दयेत्तुत्थं मार्जारककपोतयोः । दशांशं टङ्कनं दत्त्वा पचेत् लघुपुटे ततः । पुटं दध्ना पुटं क्षौद्रैर्देयं तुत्थविशुद्धये" भावप्र० "कासीसं रोचनां तुत्थं हरितालं मनःशिलाम्" सुश्रुतः । [२मयूरकण्ठे च राजनि० ।

तुत्थाञ्जन न० कर्म्म० । १अञ्जनभेदे (तुंते) । तद्वर्णत्वात्

तुथ पु० तु-थक् तुद-बधे थक् पृषो० वा । १हननकर्त्तरि "तुथोऽसि जनधारयो नभोऽसि" ताण्ड्यब्रा०१।४।३। "तुद्यतेर्वधकर्म्मणः तुथः रक्षःप्रभृतीनां हन्ता" भा० । २ब्रह्मणि । "तुथोऽसि विश्ववेदाः" यजु० ५।३१ ।

"हे ब्राह्मण छंदिन् त्वं तुथो विश्ववेदाश्चासि । ब्रह्म वै तुथः" इति श्रुतेः । ब्रह्मरूपोऽसि । विश्वं वेत्ति विश्ववेदाः सर्वज्ञः । यद्वा तुथशब्देन देवान् प्रति दक्षिणानां विभागकर्त्ता पुरुष उच्यते तदाह तित्तिरिः "तुथो ह स्म वै विश्ववेदा देवानां दक्षिणा विभजतीति" । "ब्रह्मा वै तुथः" शत० ब्रा० ४।३।४।१६ । श्रुतेः । ३दक्षिणाविभाजके ब्रह्मरूपे ३ऋत्विग्भेदे ।

"तुथो वै विश्ववेदा विभजत्विति ब्रह्म वै तुथस्तदेना ब्रह्मणा विभजति । ब्रह्मा वै दक्षिणीयं चादक्षिणीयं च वेद तुथो हास्यैता दक्षिणीयायैव दत्त्वा भजति नादक्षिणीयाय" । "रूपेण वो रूपनामभ्यां तुथो वो विश्ववेदा विभजतु" । यजु० ७।४५ "किं च तुथो ब्रह्मरूपः प्रजापतिर्वा युष्मान् विभजतु यथायोग्यमृत्विग्भ्यो विभज्य ददातु "ब्रह्म वै तुथ इति श्रुतेः" वेददी० ।

तुद व्यथने तुदा० उभ० सक० अनिट् । तुदति ते अतौत्सीत् । अतुत्त तुतोद तुतुदे "तुतुदे गदयाचचारीन्" । "अतौत्सीत् गदयाङ्गदम्" भट्टिः । "इषुभिरिव मानसं कामिनां तुदति कुसुमचापः" ऋतु० । "यथा तुदति मर्म्माणि" भा० स० २५३० ।

तुदादि पु० शप्रत्ययनिमित्ते धातुसमुदाये स च गणः कविकल्पे शानुबन्धेन पठितः । "तुदादिभ्यः शः" पा० ।

आ+सम्यग्व्यथने । "प्रतोदेनातुदन् भृशम्" मनुः । "धनुः कोट्यातुद्य कर्णेन वीरम्" भा० आ० १ अ० ।

निस्+निष्पीड़ने । "सूचिभिरिव निस्तुद्यते दश्यत इव पिपीलिकाभिः" । [।य तदपत्ये पुंस्त्री० ।

तुद त्रि० तुद-क । व्यथके । तस्यापत्यं शुभ्रा० ढक् । तौ-

तुन्द न० तृणु अर्दने अब्दा० नि० । उदरे अमरः ।

तुन्दकूपी स्त्री ह्रस्वः कूपः कूपी तुन्दस्य कूपीव । १नाभौ त्रिका० । स्वार्थे क । २तुन्दकूपिकाप्यत्र हेमच० ।

तुन्दपरिमृज पु० तुन्दं परिमार्ष्टि परि+मृज-क ६त० । १अलसे २मन्दे । अण् । तुन्दपरिमार्जोऽप्यत्र रमानाथः ।

तुन्दमृज त्रि० तुन्दमुदरं मार्ष्टि मृज-क । १अलसे २मन्दे च हेमच० ।

तुन्दादि पु० "तुन्दादिभ्य इलच्च" पा० अस्त्यर्थे इलचप्रत्ययनिमित्ते शब्दगणे स च गणः । पा०गु०सू० उक्तो यथा "तुन्द उदर पिचण्ड यवव्रीहि(स्वाङ्गाद्विवृद्धौ) विवृद्धौ कर्णौ यस्य स्तः कर्णिलः" । चादिनिठनौ मतुप् च । "तुन्दिलः तुन्दी तुन्दिकः तुन्दवान्" सि० कौ० ।

तुन्दिक(ल)(भ) त्रि० तुन्दं विद्यतेऽस्य ठन् । तुन्दि+भ तुन्द+इलच् वा । तुन्दियुक्ते (भुँड़ि) युक्ते ।

तुन्दिकर पु० तुन्दिं करोति कृ-अच् । (भुँड़ि) युक्ते तुन्दिले त्रिका० । [स्त्रियां ङीप् ।

तुन्दिन् त्रि० तुन्दोऽस्त्यस्य इनि । तुन्दयुक्ते (भुँड़ि) युक्ते

तुन्दिलफला स्त्री तुन्दिलं बृहत्फलमस्याः । त्रपुष्याम् (शशा) राजनि० ।

तुन्न पु० तुद-क्त । १नन्दिवृक्षे (तुंद) अमरः । २व्यथिते ३छिन्ने च त्रि० । स्वार्थे क । अत्रैवार्थे ।

तुन्नवाय पु० तुन्नं छिन्नं वयति वे-अण् । १सौचिके २सूच्याजीविनि (दरजी) अमरः । "शैलूषतुन्नवायान्न कृतघ्नस्यान्नमेव च" मनुना तदन्नभक्षणं निषिद्धम् ।